

12.00.00 – Yuridik fanlar

XALQARO MONITORING TIZIMLARIDA O‘ZBEKISTONNING HISOBOT BERISH MEXANIZMLARI

Hakimova Xandona Oybek qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Ommaviy axborot vositalari huquqi yo‘nalishi magistranti

Email: hakimovaxandona@gmail.com

Toshkent, O‘zbekiston

Kalit so‘zlar: Xalqaro shartnomalar, Hisobot berish mexanizmlari, YXHT, Qiynoqlarga qarshi kurash, BMT shartnomaviy organlari, Monitoring tizimi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining inson huquqlari sohasida xalqaro shartnomalarga qo‘shilgan davlat sifatidagi majburiyatlarini bajarishdagi hisobot berish amaliyoti tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro majburiyatlarga rioya qilishda mavjud muammolar va xalqaro tashkilotlar tomonidan qayd etilgan kamchiliklar tahlil qilinadi.

THE REPORTING MECHANISMS OF UZBEKISTAN IN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL MONITORING SYSTEMS

Hakimova Xandona Oybek qizi

Master’s Student in Media Law

Tashkent State University of Law (TSUL)

Email: hakimovaxandona@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

Keywords: International treaties, Reporting mechanisms, OSCE, Prevention of torture, UN treaty bodies, Monitoring system

Annotation: This article analyzes the practice of Uzbekistan in fulfilling its reporting obligations as a State Party to international human rights treaties. It also examines the challenges in complying with international obligations and the shortcomings identified by international organizations.

O‘zbekiston Respublikasi inson huquqlari sohasida xalqaro shartnomalarga qo‘shilgan davlat sifatida xalqaro huquqiy majburiyatlarni zimmasiga olgan. Ushbu majburiyatlarning eng muhim jihatlaridan biri — bu xalqaro monitoring mexanizmlari doirasida muntazam hisobotlar taqdim etish orqali o‘z zimmasidagi majburiyatlarning bajarilishini xalqaro hamjamiyat oldida asoslashdir. Birlashgan

Millatlar Tashkilotining inson huquqlari bo'yicha shartnomaviy organlari, xususan, Inson huquqlari qo'mitasi, Qiynoqlarga qarshi qo'mita, Bolalar huquqlari qo'mitasi kabi tuzilmalar har bir ishtirokchi davlatdan belgilangan muddatlarda milliy hisobotlar topshirishni talab qiladi.

BMTning 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibini amalga oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan 2030-yilgacha bo'lgan davr uchun barqaror rivojlanish sohasidagi Milliy maqsad va vazifalar qabul qilindi, ular 16 ta milliy maqsad va 125 ta vazifani o'z ichiga oladi. Bu borada "Yo'l xaritasi" qabul qilinib, Milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish bo'yicha muvofiqlashtiruvchi kengash, Parlament komissiyasi va Koordinatsiya kengashi tashkil etildi. Ushbu tuzilmalar O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan Barqaror rivojlanish milliy maqsad va vazifalarini amalga oshirish jarayonini nazorat qilish bilan shug'ullanadi. O'zbekiston 49 ta davlat qatorida Barqaror rivojlanish bo'yicha Siyosiy forumda ixtiyoriy milliy sharh taqdim etdi [1].

BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida inson salohiyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan maqsadlar amalga oshirilmoqda. Bu maqsadlar yuqori inson taraqqiyoti indeksiga ega bo'lgan davlatlar darajasiga yetishni ko'zda tutadi (intelektual salohiyat, savodxonlik, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy sohani rivojlantirish) [2]. O'zbekiston iqlim o'zgarishi bo'yicha Parij bitimi doirasida ekologik ta'limni rivojlantirishga qaratilgan Ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini amalga oshirmoqda.

O'zbekiston Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YXHT)ga a'zo davlat hisoblanadi. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (ICCPR) hamda Qiynoqlarga qarshi konvensiya (CAT)dan kelib chiqadigan majburiyatlar YXHT doirasidagi qator majburiyatlar bilan yanada kuchaytiriladi [3]. ICCPR va CAT shartnomalarini ratifikatsiya qilishdan kelib chiqadigan majburiyatlardan farqli o'laroq, YXHT majburiyatlari huquqiy jihatdan majburiy bo'lgan xalqaro shartnomalar maqomiga ega emas. Biroq bu ularning umuman majburiy emasligini anglatmaydi.

YXHT majburiyatlariga rioya qilmaslik (yoki ularni to'liq bajarmaslik yoki noto'g'ri bajarish) holatlari, ko'plab jihatlarida yuqorida tilga olingan shartnomaviy majburiyatlarni takrorlab, ularni yana bir bor tasdiqlagan bo'lishiga qaramay, a'zo davlatning siyosiy majburiyatlarini buzish holati sifatida baholanadi. Yuqorida tilga olingan barcha hujjatlar rus tilida mavjud bo'lib, ularning aksariyati O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha Milliy markazi tomonidan tuzilgan va tarqatilgan turli to'plamlarda o'zbek tilida ham chop etilgan [4].

“Uzbekistan 2023 Human Rights Report” ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarining ta’minlanishi bilan bog‘liq jiddiy muammolar hanuzgacha mavjud bo‘lib, ular orasida asossiz hibsga olishlar, suddan tashqari qatl holatlari, tergov hibsxonalarida qiynoqlar qo‘llanishi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan haddan tashqari kuch ishlatilishi kabi holatlar alohida qayd etilgan. Mazkur hisobotda, ayniqsa, 2022-yil iyul oyida Qoraqalpog‘istonda yuz bergan norozilik namoyishlari vaqtida inson huquqlarining qo‘pol ravishda buzilgani, fuqarolarga nisbatan halokatli kuch ishlatilgani, tergov va sud amaliyotida shaffoflik yetishmasligi tanqid ostiga olingan. Bunday holatlar O‘zbekiston zimmasiga yuklangan xalqaro majburiyatlarga, xususan, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt (ICCPR) hamda Qiynoqlarga qarshi konvensiya (CAT) talablariga zid ekani ta’kidlangan[5].

O‘zbekiston Respublikasining inson huquqlari bo‘yicha BMTning shartnomaviy organlari, xususan, Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish bo‘yicha qo‘mita (CEDAW) bilan hamkorligi eng faol va samarali rivojlanayotgan yo‘nalishlardan biridir.

1995-yilda O‘zbekiston Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini tugatish to‘g‘risidagi Konvensiyani ratifikatsiya qilgan[6]. Mazkur Konvensiyaga muvofiq, ishtirokchi davlatlar uning 18-moddasiga binoan milliy darajada Konvensiya qoidalarining ijrosi to‘g‘risida periodik (davriy) hisobotlarni CEDAW Qo‘mitasiga taqdim etish majburiyatini olgan [6].

Ushbu hisobotlar quyidagi jihatlardan katta ahamiyatga ega:

davlatga mavjud vaziyatni tanqidiy baholash,

xalqaro majburiyatlarni aniq belgilash,

Konvensiya qoidalarining to‘laqonli ijrosini ta’minlash uchun islohot talab qilinadigan sohalarni aniqlash imkonini beradi [7].

Qo‘mita tomonidan O‘zbekiston hisobotlari ko‘rib chiqilgach, e‘lon qilinadigan yakuniy tavsiyalar (Concluding Observations), milliy qonunchilikni takomillashtirishda muvofiqlashtiruvchi huquqiy mezon vazifasini o‘taydi [8].

Bugungi kunga qadar O‘zbekiston Respublikasi tomonidan CEDAW Qo‘mitasiga 5 ta davriy hisobot taqdim etilgan [9]. 2019-yilga kelib, O‘zbekistonning oltinchi davriy hisobotini Qo‘mitaga taqdim etishi rejalashtirilgan edi [13].

Qo‘mita O‘zbekiston hisobotlarini ko‘rib chiqqanidan so‘ng e‘lon qilgan yakuniy tavsiyalarida, avvalo, ayollar ahvolini yaxshilash bo‘yicha milliy

mexanizmni yaratish va milliy qonunchilikni qayta ko'rib chiqish borasidagi hukumat sa'y-harakatlarini yuksak baholagan.

Biroq, ushbu tavsiyalarda qator muammoli sohalar ham alohida qayd etilgan, ularni quyidagi yo'nalishlarga bo'lish mumkin:

- ayollarning shaxsiy huquqlari,
- oila hayotida ayollar huquqlari,
- ayollarning siyosiy huquqlari,
- ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy huquqlari,
- shuningdek, ayollarning ijtimoiy zaif guruhlari huquqlari (nogironligi bo'lgan ayollar, qishloq ayollari va boshqalar).

O'zbekiston hukumati Birlashgan Millatlar Tashkilotining Qochqinlar bo'yicha Oliy Komissarligi (UNHCR) hamda boshqa gumanitar tashkilotlar bilan qochqinlar, qaytgan qochqinlar, boshpana izlovchilar va boshqa himoyaga muhtoj shaxslarni himoya qilish hamda ularga yordam ko'rsatish borasida hamkorlik qilmagan. Mamlakat 1951-yildagi Qochqinlar maqomi to'g'risidagi Konvensiyaga va unga 1967-yilda qabul qilingan Protokollarga qo'shilmagan hamda o'z hududida qochqinlarga yordam ko'rsatmagan. UNHCR O'zbekistonda akkreditatsiyadan o'tmagan bo'lib, mamlakat ichkarisida qochqinlarga bevosita yordam ko'rsatish imkoniyatiga ega emas.

2021-yil avgust oyida Kobuldagi hukumat qulaganidan so'ng, minglab afg'onistonliklar Tolibon rejimidan qochib, O'zbekistonga boshpana izlab kelgan. Hukumatning xabariga ko'ra, 2021-yil oxirlariga kelib mamlakatda 13 000 nafar afg'on fuqarosi istiqomat qilgan. BMT esa bu raqamni 17 000 nafarga baholagan. Shundan buyon rasmiy ma'lumotlar yangilanmagan, biroq xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, yuzlab afg'onistonliklar O'zbekistondan chiqib ketgan, ayrimlari Afg'onistonga qaytgan, boshqalari esa uchinchi mamlakatlarga ko'chib o'tgan[10].

O'zbekistonning xalqaro hisobot berish tizimlarida faol ishtiroki milliy huquqni xalqaro normalarga moslashtirish, inson huquqlarini himoya qilish sohasida ijobiy o'zgarishlar amalga oshirish uchun muhim vositadir. Shu bilan birga, hisobot berish mexanizmlari ochiqlik va shaffoflikni ta'minlab, inson huquqlari holatini yaxshilashda xalqaro hamkorlikni kuchaytiradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Хамдамова, Ф. (2019). Сотрудничество в сфере обеспечения прав женщин Республики Узбекистан с органами ООН по правам человека:

текущее состояние и перспективы развития. World Science, (12)52.
https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/30122019/6838

2. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, ратифицирована Постановлением Олий Мажлиса Республики Узбекистан №129-I от 31 августа 1995 года.

3. Legislationline. (n.d.). Criminal Procedure Code of [Country].
<https://www.legislationline.org>

4. Межпарламентский союз. (2004). Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: руководство для парламентариев (с. 60). Женева.

5. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). O‘zbekiston Respublikasining Inson huquqlari bo‘yicha Milliy strategiyasi (PF–6012-son Farmon, 22-iyun).
<https://lex.uz/docs/4862766>

6. Национальный центр по правам человека Республики Узбекистан. (n.d.). Официальный сайт. http://www.nhrc.uz/ru/news/uzbek_news/6459/

7. Национальные доклады Республики Узбекистан в Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин. (n.d.).
<https://www.ohchr.org>

8. Отчет Республики Узбекистан в рамках Универсального периодического обзора Совета ООН по правам человека. (n.d.).
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/UZIndex.aspx>

9. Саидов, А. К. (2000). Исследование по стране: Узбекистан. Программа развития ООН, 5–6. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/saidov2000.pdf>

10. United States Department of State. (2024). 2023 Country Reports on Human Rights Practices: Uzbekistan. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor.
<https://www.state.gov/reports/2023-country-reports-on-human-rights-practices/uzbekistan/>

11. Заключительные замечания Комитета ООН по ликвидации дискриминации в отношении женщин по итогам рассмотрения докладов Узбекистана. [http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2f56%2f38\(SUPP\)&Lang=ru](http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2f56%2f38(SUPP)&Lang=ru)

12. Доклад Рабочей группы по Универсальному периодическому обзору. Совет по правам человека, Тридцать девятая сессия (10–28 сентября 2018 года). https://www.uprinfo.org/sites/default/files/document/uzbekistan/session_30_-_may_2018/a_hrc_39_7_r.pdf

13. Доклады Республики Узбекистан о выполнении положений Конвенции: первый – 2001 г., второй и третий – 2006 г., четвертый – 2010 г., пятый – 2014 г., шестой планировался в 2019 г. (n.d.). <https://www.ohchr.org>